

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ГОВОРУН ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 346.512

**САМОРЕГУЛІВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В МЕХАНІЗМІ
ПРАВОВОГО ГОСПОДАРСЬКОГО ПОРЯДКУ**

**12.00.04 «Господарське право;
господарсько-процесуальне право»**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Баряхтян Наталя Веніамінівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент кафедри господарського права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **Шаповалова Ольга Вікторівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, завідувач кафедри господарського права;

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник **Матвєєва Анастасія Володимирівна**, Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», доцент кафедри права.

Захист відбудеться 23 квітня 2021 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 22 березня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Необхідно визнати, що правовий механізм функціонування господарських відносин в Україні, що має будуватися на засадах економічного плюралізму згідно з вимогою ст. 15 Конституції України, а також на засадах поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин та державного регулювання макроекономічних процесів, відповідно до ст.5 Господарського кодексу України є ще доволі далеким від стану, що мав би задовольнити суспільні вимоги.

Одним із напрямків пошуку ефективного та стабільного механізму функціонування господарських відносин зокрема в цілій низці секторів економіки є впровадження механізмів саморегулювання поєднаних з делегуванням державою окремих власних організаційно-господарських повноважень.

В цьому сенсі саморегулівні організації є сучасною і доволі перспективною формою поєднання і приватної ініціативи самих суб'єктів господарювання, що зацікавлені в чітких правилах здійснення господарської діяльності та особливо дотримання цих правил в умовах конкуренції, а також і публічних інтересів, що реалізуються такими саморегулівними організаціями з використанням повноважень делегованих їм державою. Можливість, а в окремих випадках необхідність створення таких організацій передбачено законодавством України, зокрема на ринках фінансових послуг. Однак є не розробленою сама господарсько – правова концепція саморегулівної діяльності в контексті організаційно-господарського забезпечення функціонування господарських відносин. Відкритими залишається ціла низка базових питань, що стосуються організаційно – правової форми таких організацій, особливо порядку їх заснування та управління; нормотворчої діяльності та застосування регулівних повноважень; обсягу та змісту господарсько-правових засобів державного регулювання, що можуть бути делеговані державою таким організаціям; обов'язковості членства в таких організаціях суб'єктів господарювання окремої галузевої приналежності тощо.

Саме цим пояснюється становище доволі суперечливої позиції законодавця, щодо саморегулівних організацій відповідно до законодавства про ринок цінних паперів, інститути спільного інвестування, недержавне пенсійне страхування тощо.

Навіть враховуючи вельми цікаве комплексне дисертаційне дослідження О.М. Гончаренко «Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики» (2020 р.) та низки наукових статей інших авторів, зокрема В.В. Суислової, проблематика господарсько-правового забезпечення саморегулівної діяльності в системі господарських відносин

ще дуже далека від завершеності. З огляду на це названа тематика даного дисертаційного дослідження уявляється актуальною, доцільною і перспективною, що обумовлює вибір теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Напрямок дисертаційного дослідження обрано згідно з науково-дослідними роботами кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» в рамках комплексної цільової програми «Вдосконалення правового механізму державного впливу на ринкові відносини (публічно-правові та приватноправові аспекти)». Номер державної реєстрації – 0106u002289).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретико-методологічного обґрунтування засад правового забезпечення діяльності саморегулівних організацій та порядку реалізації делегованих їм державою окремих організаційно-господарських повноважень.

Відповідно до визначеної мети поставлено і вирішено наступні завдання:

- розкрити сучасний стан законодавчого забезпечення діяльності саморегулівних організацій;
- визначити місце саморегулівних організацій в системі організацій правового-господарського порядку;
- охарактеризувати закордонний досвід правового регулювання діяльності саморегулівних організацій;
- визначити зміст чинного законодавства України про саморегулівні організації;
- визначити завдання правової політики щодо врегулювання діяльності саморегулівних організацій;
- з'ясувати функціональне спрямування діяльності саморегулівних організацій;
- визначити організаційно-правову форму саморегулівної організації як учасника господарських відносин;
- встановити повноваження щодо застосування засобів державного регулювання, які доцільно делегувати державою саморегулівним організаціям;
- з'ясувати порядок делегування повноважень державного регулювання;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері створення та функціонування саморегулівних організацій.

Предметом дослідження є саморегулівні організації як об'єкт господарсько-правового регулювання.

Методи дослідження. У процесі дослідження використаний комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Так, діалектичний метод використовувався для аналізу причин виникнення саморегулівних організацій; історичний – під час аналізу розвитку саморегулівних організацій та забезпечення їх діяльності в різні періоди; формально-логічний – для визначення гарантій діяльності саморегулівних організацій; порівняльно-правовий – для порівняння забезпечення діяльності саморегулівних організацій у вітчизняних нормативно-правових актах та міжнародних документах, а також інших країнах; системно-функціональний – при дослідженні процесу здійснення забезпечення процесу саморегулювання; формально-юридичний – при аналізі чинного законодавства; логічний – при розробці рекомендацій щодо вдосконалення господарсько-правового інструментарію щодо забезпечення діяльності саморегулівних організацій.

Теоретичну основу дослідження крім вищезазначених авторів, склали роботи вітчизняних вчених-господарників, таких як: О.А. Беляневич,

О.М. Гончаренко, О.М. Вінник, О.П. Віхров, С.М. Грудницька, В.В. Добровольська, Д.В. Задихайло, О.Р. Зельдіна, Г.Л. Знаменський, І.М. Кравець, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, В.А. Устименко, О.В. Шаповалова, Т.І. Швидка, В.С. Щербина та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що представлена робота є комплексним дослідженням господарсько-правового забезпечення діяльності саморегулівних організацій в Україні. Ступінь новизни визначається поглибленим розвитком відомих раніше наукових положень та формулюванням нових висновків щодо поняття саморегулівної діяльності та саморегулівних організацій.

Уперше:

- встановлено, що саморегулівна діяльність у межах створюваних суб'єктами господарювання саморегулівних організацій є новим синтезованим елементом у структурі правового господарського порядку, що уособлює окрему форму практичного поєднання ринкової макроекономічної саморегуляції та державного регулювання господарської діяльності. Саморегулівна діяльність суб'єктів господарювання є окремим етапом розвитку ринкових засад сфери господарювання і переходу суб'єктів господарювання до продуктивного формування спільного з державою та між собою нормативного середовища функціонування окремих ринків товарів та послуг. Відповідно до цього, ст. 5 Господарського кодексу України слід доповнити положенням, що фіксує роль та функцію саморегулівних організацій в системі відносин правового господарського порядку, як нового синтезованого елементу. Саморегулівна організація

таким чином виступає господарсько-правовим феноменом конвергенції складових правового господарського порядку: ринкового саморегулювання економічних відносин та державного регулювання макроекономічних процесів;

- визначено, що делегування державою окремих засобів організаційно-господарського впливу на сферу господарювання саморегульними організаціям умовно можна вважати окремою специфічною формою макроекономічного державно-приватного партнерства, поряд із такими формами організаційно-господарського впливу як, власне, саме державне регулювання, державна допомога, встановлення спеціальних режимів господарювання, а також і державно-приватне партнерство, у сенсі, передбаченому чинним законодавством.

Ця конкретна форма взаємодії держави та організацій, що представляють інтереси галузевого або секторального бізнесу має отримати чіткий господарсько-правовий механізм щодо: умов набуття такими саморегульними організаціями властивостей, що необхідні та достатні для делегування організаційно-господарських повноважень від держави до цих організацій; визначення порядку такого делегування та механізму корекції обсягу делегованих повноважень; відповідальності саморегульних організацій за недобросовісне та неправомірне використання делегованих повноважень; підстав для скасування рішень щодо делегування відповідних повноважень суб'єктів організаційно-господарського впливу з боку держави; форм державного контролю за саморегульною діяльністю; визначення якісних та кількісних параметрів функціонування галузевих ринків, що мають бути забезпеченими в процесі діяльності саморегульних організацій тощо;

- встановлено принципову необхідність залучення Антимонопольного комітету України до механізму делегування організаційно-господарських повноважень держави. Така роль має бути забезпечена як на стадії оцінки діяльності саморегульних організацій до прийняття рішення про делегування, так і в процесі державної оцінки ефективності такого делегування. Роль Антимонопольного комітету України має полягати у наданні висновків щодо відсутності: а) домінування одних суб'єктів господарювання – учасників саморегульних організацій над іншими учасниками саморегульних організацій; б) рішень саморегульних організацій, що можуть впливати на впровадження практики недобросовісної внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції; в) практики використання делегованих повноважень всупереч принципу рівності прав суб'єктів господарювання в системі відносин організаційно-господарського впливу;

- запропоновано визначити предмет саморегульованої діяльності через виконання саморегульованими організаціями наступних функцій: а) представництво колективних інтересів галузевого бізнесу перед державою та її органами; б) розробка проєктів нормативно-правових актів, що сприяли б підвищенню ефективності господарської діяльності та пропонування їх суб'єктам законодавчої ініціативи; в) розробка внутрішніх локальних стандартів здійснення господарської діяльності, зокрема якості обслуговування та якості товарів на ринку, суб'єктами-учасниками саморегульованих організацій; г) розробка локальних правил добросовісної конкуренції на ринку та відповідальності за їх порушення; д) створення колективних фондів компенсації збитків споживачам за-для уникнення шкоди колективній діловій репутації членів організації; е) реалізація делегованих державою організаційно-господарських повноважень;

- встановлено, що кваліфікаційні вимоги до організаційно-правової форми саморегульованих організацій мають диференціюватись залежно від: мети створення саморегульованих організацій для здійснення саморегульованої діяльності без реалізації делегованих державою організаційно-господарських повноважень; необхідності трансформації кваліфікаційних вимог до саморегульованих організацій, що претендують на делегування їм державою організаційно-господарських повноважень; врахування галузевої специфіки господарської діяльності, зокрема щодо засобів та механізмів державного регулювання у визначеній сфері господарювання.

Відповідно до цього має бути законодавчо визначено наслідки делегування організаційно-господарських повноважень держави саморегульованим організаціям, які можуть полягати у варіантах: збереження відповідного органу держави із редагованим обсягом господарської компетенції, що готовий, у разі необхідності, повернутися до виконання функцій у обсязі, що передував процесу делегування; ліквідації відповідного органу держави з огляду на делегування ним повністю або основних функцій організаційно-господарського впливу до саморегульованої організації;

- запропоновано запровадити етапність у створенні законодавчого забезпечення діяльності саморегульованих організацій.

Враховуючи складний етапний та різновидовий характер створення та діяльності саморегульованих організацій, їх законодавче забезпечення вбачається багаторівневим. На першому рівні воно має бути представлене Законом України «Про засади саморегульованої діяльності в Україні». На другому – «Про саморегульовану діяльність та саморегульовані організації суб'єктів господарювання». На третьому – «Про особливості саморегульованої діяльності та делегування державою організаційно-господарських повноважень у визначеній сфері господарювання»;

- запропоновано законодавчо визначити умови делегування організаційно-господарських повноважень держави – саморегульним організаціям, а саме: саморегульна організація створюється на підставі Закону України про регулювання її діяльності в зазначеній сфері; саморегульна організація створюється на умовах обов'язкової тотальної участі суб'єктів господарювання зазначеного виду господарської діяльності в такій організації; статутними документами суб'єктів господарювання, що об'єднуються в саморегульні організації у зазначеній сфері має бути передбачено даний вид діяльності як основний та обов'язковість членства у відповідній саморегульній організації; фіксація позитивно оціненого державою досвіду успішної саморегульної діяльності протягом визначеного законом строку, для набуття перспективи подальшого делегування повноважень; згода Антимонопольного комітету України на делегування організаційно-господарських повноважень держави на підставі відсутності кваліфікованих випадків домінування окремих суб'єктів господарювання об'єднаних у саморегульні організації та випадків антиконкурентних узгоджених дій учасників саморегульних організацій на ринку; здійснення державою попередніх заходів по дерегуляції нормативно-правового матеріалу щодо державного регулювання господарської діяльності в зазначеній сфері господарювання для забезпечення ефективності реалізації саморегульними організаціями делегованих повноважень.

Удосконалено:

- положення про те, що ринкове саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання виявляє себе на рівні статистичних закономірностей в результаті прийняття великої кількості предметних рішень суб'єктами господарювання, що реалізуються в формі правочинів. Таким чином, система ринкових відносин попиту та споживання балансується на найбільш можливих оптимальних рівнях власного співвідношення в масштабі ринку. Такий тип саморегулювання покладено в основу конструкції правового господарського порядку, у відповідності до змісту ст. 5 Господарського кодексу України.

Необхідно виділяти також і несистемне (стихийне) вольове саморегулювання, здійснюване суб'єктами господарювання, і яке може виникати зокрема і в екстраординарних умовах господарювання, в тих чи інших галузях або територіях. Таке саморегулювання може здійснюватись публічно на інституційному рівні або не публічно в поза інституційній формі. До останнього типу саморегулювання слід віднести зокрема і протиправну практику антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Інституційне саморегулювання учасників господарських відносин є суспільно прийнятною формою саморегулювання в сфері господарювання,

що здійснюється на передбачених законодавством України підставах, у визначених організаційно-правових формах, в межах господарської компетенції такого суб'єкта, який наділений організаційно-господарськими повноваженнями, членами-учасниками, а також і тими, що делеговані йому державою як саморегульвній організації;

- розуміння співвідношення державного регулювання та саморегулювання, відповідно до якого саморегулювання протиставляється державному регулюванню та виступає в ролі альтернативи державному регулюванню. Адже саморегульовані організації отримують можливість самостійного регулювання відносин у окремій сфері, в якій сама ж держава відмовляється від реалізації власних регульвних повноважень. У той же час саморегулювання слід розглядати як принцип організації взаємодії держави та господарських організацій, оскільки саморегульвні організації виконують суспільно корисні завдання не тільки з точки зору самих учасників таких організацій, послаблюючи прямий вплив держави на ринкові процеси, але і з точки зору загальнодержавних публічних інтересів;

- теза про те, що створення саморегульвних організацій, що активно функціонують, впливає на зменшення обсягу державного регулювання та ступеню його інтенсивності, таким чином забезпечуючи розширення сфери реалізації правового принципу свободи підприємництва. Така правова політика спрямована на реалізацію єдиної державної економічної політики щодо захисту інтересів суб'єктів господарської діяльності, посилення їх відповідальності перед споживачами вироблених товарів (робіт, послуг) і зниження бюджетних витрат на утримання державного апарату;

- наукові положення, що під саморегулюванням слід розуміти самостійну й ініціативну діяльність, яка здійснюється суб'єктами господарської діяльності, у тому числі фізичними особами-підприємцями та самозайнятими особами або суб'єктами професійної діяльності, змістом якої є розробка і встановлення стандартів і правил зазначеної діяльності, а також контроль за дотриманням вимог зазначених стандартів та правил і основними складовими саморегулювання є стандартизація і контроль підприємницької і професійної діяльності членів саморегульвних організацій, у тому числі додержання правил добросовісної конкуренції та професійної етики по відношенню до конкурентів, споживачів та контрагентів;

- наукову позицію про те, що з точки зору правової політики та ефективності законодавчого регулювання діяльності саморегульвних організацій найбільш продуктивними організаційно-правовими формами їх функціонування можуть бути: 1) для суб'єктів господарювання у вигляді підприємств – це господарське об'єднання утворене як асоціація; 2) для учасників господарських відносин фізичних осіб-підприємців це

некомерційне товариство; 3) для учасників суспільних відносин об'єднаних за професійною ознакою особами, що мають єдину професію в одній з галузей національної економіки – це громадська організація.

Набули подальшого розвитку:

- твердження, що подальше вдосконалення законодавства про саморегулівні організації стримується у зв'язку з недосконалістю деталізації цивільно-правового регулювання некомерційних товариств, що в свою чергу стримує розвиток господарсько-правового забезпечення діяльності саморегулівних організацій і фактично не дає можливості скористатися цією організаційно-правовою формою юридичних осіб;

- наукове положення, що незважаючи на теоретичну можливість делегування державою частини повноважень, вирішення цього питання потребує наступного: 1) перегляд системи правового регулювання в цілому із розмежуванням системи засобів регулюючого впливу держави та саморегулювання, з чітким розмежуванням функцій та повноважень, які є виключно державними та тих, що можуть бути делеговані саморегулівним організаціям; 2) встановлення порядку та способів делегування повноважень держави; 3) конкретизація на нормативно-правовому рівні відповідальності самої саморегулівної організації та її посадових осіб за невиконання або неналежне виконання функцій делегованих державою; 4) нормативно-правове визначення порядку та способу контролю з боку відповідних державних виконавчих органів за реалізацією повноважень делегованих державою;

- наукова позиція про уніфіковані функції саморегулівних організацій: 1) засновницька, щодо створення саморегулівних організацій в належній організаційно-правовій формі; 2) нормотворча, щодо встановлення правил та стандартів професійної діяльності, у тому числі, запровадження кодексу професійної етики, в частині додержання правил доброчесної конкуренції та професійної етики по відношенню до споживачів та контрагентів; 3) забезпечувальна функція, в частині організаційно-господарського забезпечення діяльності в межах окремого виду професійної діяльності, в тому числі страхування ризиків за нанесену шкоду споживачам або контрагентам; 4) захисна, в частині допуску до видів діяльності та забезпечення контрольних повноважень за дотриманням вимог професійних стандартів і правил, і в тому числі додержання правил доброчесної конкуренції та професійної етики по відношенню до споживачів та контрагентів та життя заходів впливу; 5) кваліфікаційна та навчальна, що полягає у забезпеченні дотримання належного професійного рівня та наступної атестації; 6) представницьку, у частині доведення колективних інтересів учасників саморегулівних організацій, що не суперечать суспільним інтересам.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в ході дослідження наукові положення і пропозиції можуть бути використані у нормотворчій діяльності держави як такої, у процесі вдосконалення господарського законодавства, а також у навчально-методичній роботі, при підготовці наукових і навчальних видань, підручників, навчальних програм курсу «Господарське право України» тощо.

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 10 публікаціях, з яких 4 статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних наукових періодичних видань та тези 4 доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, які включають 8 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації 204 сторінки, з них основного тексту – 180 сторінок, загальна кількість використаних джерел 227 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, стан її наукової розробленості, предмет, об'єкт, мета та завдання; викладені методологічна і теоретична основи роботи, положення, що характеризують її наукову новизну; розкривається теоретичне і практичне значення роботи.

Розділ 1. «Сучасний стан законодавчого забезпечення діяльності саморегульвних організацій» складається з чотирьох підрозділів:

У **підрозділі 1.1. «Місце саморегульвних організацій в системі організацій правового господарського порядку»** проаналізовано становлення інституту саморегулювання. Доведено, що у розвинених країнах саморегулювання і господарсько-правове регулювання ринкових відносин відбувається, як правило, паралельно, взаємно доповнюючи та збагачуючи один одного. Еволюційним шляхом відбувалося практичне накопичення досвіду подолання невідповідностей надаваних послуг вимогам споживачів, вироблялися і приймалися корпоративні стандарти, формувалася система солідарної відповідальності суб'єктів господарської діяльності перед споживачами. В результаті був накопичений досвід взаємодії держави та суб'єктів господарювання щодо задоволення вимог споживачів товарів і послуг та в цілому склався інститут саморегулювання. Тобто, інститут саморегулювання втілювався в добре відпрацьованих корпоративних і міжнародних стандартах, правилах поведінки та вирішення спорів, що не вимагають введення спеціального законодавства про саморегульовані організації. Однак, для національного законодавства вкрай важливою є господарсько-правова концепція саморегульвних організацій в контексті механізму регулювання господарських відносин. Відкритими

залишається ціла низка питань, що стосується організаційно – правової форми таких організацій, особливо порядку їх заснування та управління; порядку нормотворчої діяльності та застосування регулівних повноважень; обсягу та змісту господарсько-правових засобів державного регулювання, що можуть бути делеговані державою таким організаціям; імперативність членства в таких організаціях суб'єктів господарювання окремої галузевої приналежності тощо.

Саме цим пояснюється становище надзвичайної суперечливої позиції законодавця, щодо саморегулівних організацій відповідно до законодавства про ринок цінних паперів, інститути спільного інвестування, недержавне пенсійне страхування тощо. Хоча ч. 3 ст. 5 ГК України встановлює, що суб'єкти господарювання та інші учасники відносин у сфері господарювання здійснюють свою діяльність у межах встановленого правового господарського порядку, додержуючись вимог законодавства.

У підрозділі 1.2. «Закордонний досвід правового врегулювання діяльності саморегулівних організацій» здійснений аналіз правових доктрин саморегулювання в розвинутих країнах. У сучасній правовій доктрині виділяється дві основні моделі саморегулювання: американська модель (характерна для США) і європейська (характерна для країн Європейського Союзу). Американська модель саморегулювання заснована більшою мірою на індивідуальній свободі і найменшому державному втручанні. Як наслідок, саморегулювання має більшу вагу. Воно є автономним і майже не передбачає додаткового контролю над діями саморегулівних організацій з боку держави.

Слід зазначити, що значна частка малого і середнього бізнесу в країнах Європи, США і Канади представлена відповідними саморегулівними організаціями. Відповідно, в цих країнах помірна кількість органів контролю та регулювання господарської діяльності. Європейська модель саморегулювання ґрунтується на відповідній концептуальній базі, що отримала назву моделі сорегулювання, в комплексі із традиційним державним регулюванням.

Досвід розвинутих країн свідчить про застосування інституту саморегулювання в різних секторах економіки, проте має місце різний підхід до формування таких організацій, зокрема, щодо обов'язковості в них членства, щодо порядку формування таких організацій та їх правового статусу, зокрема, в окремих випадках їх можна сприймати як квазі- публічні органи влади, щодо суб'єктного складу членів таких організацій, це можуть бути суб'єкти господарювання, самозайняті особи або об'єднання фізичних осіб за професійною ознакою, а також – щодо наявності або відсутності спеціального законодавчого акту правового забезпечення інституту саморегулювання.

У підрозділі 1.3. «Законодавство України про саморегулівні організації» проаналізовані основні риси законодавства України про саморегулівні організації в різних секторах національної економіки. Доведено, що діюча в Україні система державного регулювання має ряд недоліків: надмірність повноважень органів влади щодо встановлення правил і стандартів професійної діяльності та вимог до продукції; недостатня ефективність і високі витрати нагляду і контролю з боку органів влади; недостатність інституційно встановлених механізмів зворотного зв'язку між підприємницьким співтовариством і органами влади. Це призводить до високих витрат держави і підприємств на підтримку неефективної системи контролю. Саме тому, одним з широко застосовуваних у світовій практиці методів скорочення державного регулювання є саморегулювання, тобто передача частини прав щодо встановлення правил і контролю над ними самим учасникам ринку. Однак, сьогодні в Україні немає єдиної концепції законодавчого регулювання діяльності саморегулівних організацій, відсутня й єдина модель саморегулювання. Також відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би унормував особливості таких організацій та їх діяльності. В той же час, галузеві нормативно-правові акти, в яких містяться положення про саморегулівні організації, також не містять єдиного підходу до врегулювання їх діяльності.

Окремі саморегулівні організації створюються з самого початку як квазіпублічні утворення. Проте більшість інших створюються як громадські організації. В зв'язку з існуванням великої кількості організаційно-правових форм саморегулівних організацій, виникає питання щодо їх правової уніфікації та оптимізації.

Підрозділ 1.4. «Завдання правової політики щодо врегулювання діяльності саморегулівних організацій» присвячено дослідженню проблем правової політики щодо саморегулівних організацій. Виходячи з того, що основна мета саморегулювання бачиться в поєднанні і досягненні балансу приватних і публічних інтересів у процесі регулювання підприємницької і професійної діяльності, перший напрямок правової політики щодо саморегулівних організацій передбачає вдосконалення її нормативної бази. Однак саморегулівні організації виступають не тільки в ролі об'єкта правової політики, но одночасно и як основний засіб реалізації організаційно-господарського впливу, інструменту за допомогою якого забезпечується дотримання стандартів та правил у підприємницькій та професійній діяльності. В цьому контексті, з метою визначення змісту саме правової політики в цій сфері, важливо визначитись із співвідношенням державного регулювання та саморегулювання з боку самих саморегулівних організацій. Ключовим фактором, що визначає саму можливість

застосування механізмів саморегулювання, є правовий режим тієї діяльності, яку здійснює група суб'єктів, що відповідають певним ознакам.

Слід однак визначити, що за наявності суспільного запиту на скорочення надлишкових державних функцій і цілеспрямованого переведення цілого ряду галузей на саморегулювання, в контексті адміністративної реформи, якісних змін в сфері регулювання господарювання не відбулося. У ситуації, що склалася назріла необхідність вдосконалення функцій організаційно-господарського характеру щодо діяльності саморегулювальних організацій, здійснення саморегулювальними організаціями окремих повноважень держави в силу делегування, і потреба в розвитку саморегулювання господарської діяльності в рамках системи господарського права як самостійного інституту.

Розділ 2. «Оптимізація організаційно – правової форми саморегулювальних організацій» складається з двох підрозділів:

У підрозділі 2.1. «Саморегулювальні організації: їх функціональне спрямування» доведено, що суть саморегулювання полягає в тому, щоб суб'єкти господарської діяльності керуючись принципом свободи підприємництва самі могли встановлювати оптимальний порядок її реалізації. Базовим призначенням саморегулювальних організацій є прийняття внутрішніх документів, що встановлюють правила поведінки і стандарти діяльності суб'єктів господарювання та професійної діяльності. Виходячи з цього, можна виділити наступні функції саморегулювальних організацій: 1) функція підвищення конкурентоспроможності учасників; 2) контрольна функція; 3) захисна функція (зовнішня і внутрішня); 4) функція з вирішення спорів; 5) забезпечувальна (гарантує) функція; 6) інформаційна функція. Саме функціональна основа служить критерієм для відокремлення того чи іншого явища в окрему категорію. Законодавець у випадку з саморегулювальними організаціями не надає особливого значення функціональній основі, називаючи ознаками саморегулювальних організацій формальні вимоги, що не в повній мірі відображають сутність саморегулювання, і звужуючи поняття і характеристики саморегулювальних організацій. Однак, спеціальні законодавчі акти, які регулюють функціонування окремих професій, зокрема, «Про нотаріат», «Про адвокатуру», «Про аудиторську діяльність», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» тощо, встановлюють, що зазначені організації можуть набувати статусу самоврядних організацій, як правило, з метою захисту інтересів своїх членів. Таким організаціям також можуть бути делеговані державою повноваження щодо регулювання певного ринку, саме ці повноваження і є функцією цих саморегулювальних

організацій, а саме, розроблення і впровадження правил поведінки на таких ринках та/або сертифікації його фахівців, стягнення обов'язкових платежів зі своїх членів, консультативні права у відносинах з органами держави та деякі інші. Однак, таке делегування повноважень не є обов'язковим, що з однієї сторони – логічно і належить до дискреційних повноважень органів публічної влади, а з іншої – гальмує розвиток саморегулювання.

Підрозділ 2.2. «Організаційно-правова форма саморегулювних організацій» присвячено встановленню правового статусу саморегулювних організацій. Саморегулювні організації є фундаментом і формою саморегулювання. Однак, при цьому, вони мають складну подвійну природу. З одного боку, саморегулювні організації є приватно-правовими об'єднаннями суб'єктів господарського права. З іншого – здійснюють публічні функції регулювання підприємницької або професійної діяльності своїх членів, володіють окремою організаційно-господарською компетенцією, що зближує їх з суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Однак, аналіз чинного законодавства в галузі саморегулювання свідчить про те, що правове становище саморегулювних організацій недостатньо чітко визначено. Не простежується єдності термінології у визначенні поняття «саморегулювна організація».

Зазначена правова форма має розвиватися по двох напрямках: перший передбачає конструювання без урахування широкого впливу публічного елемента, другий обумовлює враховування при створенні практичну перспективу делегування повноважень державного органу. Тобто враховувати вимоги, обумовлені необхідністю реалізації публічної функції контролю за ринком, але також і не втратити свободу членів організації в її управлінні. Тільки в цьому випадку можна буде спробувати знайти розумне співвідношення публічного і приватного інтересу і отримати організаційно-правову форму, яка враховувала б як інтереси членів організації, держави, інтереси споживачів продукції, робіт та послуг.

З точки зору правової політики та законодавчого регулювання діяльності саморегулювних організацій найбільш продуктивними організаційно-правовими формами діяльності саморегулювних організацій можуть бути: 1) для суб'єктів господарювання у вигляді підприємств це господарське об'єднання утворене як асоціація; 2) для учасників господарських відносин фізичних осіб-підприємців – некомерційне товариство; 3) для учасників господарських відносин об'єднаних за професійною ознакою особами, що мають єдину професію в одній з галузей національної економіки – громадська організація.

Розділ 3. «Господарсько-правове забезпечення регулятивних функцій саморегулювних організацій» складається з двох підрозділів:

У підрозділі 3.1. «Делегування повноважень застосування засобів державного регулювання» розглянуті види публічних функцій, що можуть бути делеговані саморегульованим організаціям в залежності від концептуальних форм їх діяльності.

Так, на сьогодні, існує дві основні ідеї саморегульованих організацій:

1) саморегульовані організації являють собою продовження державного регулювання і замінюють його. Відносно суб'єктів підприємницької діяльності, які є членами саморегульованих організацій, саморегульована організація буде здійснювати функції контролю за дотриманням ними не тільки внутрішніх правил і стандартів саморегульованих організацій, а й законодавства в цілому. Таким саморегульованим організаціям передаються державно-владні повноваження; 2) саморегульовані організації створюються для забезпечення саморегулювання учасників господарських відносин. Проте, якщо законодавець наділяє такі організації державними функціями, то останні змінюють власну правову природу, адже при виконанні публічних функцій пов'язаних зі здійсненням контролю та нагляду за дотриманням, стандартів і правил, а також положень чинного законодавства вони фактично виконують функції організаційно-господарського забезпечення. Однак, аналіз діючого законодавства Україна дозволяє стверджувати, що на сьогодні жодній з саморегульованих організацій не делеговано повноважень щодо регулювання ринку з цілком об'єктивних причин, а саме: 1) законодавством чітко визначено, що відповідальність за контроль, нагляд та запобігання зловживанням і порушенням на ринку цінних паперів несе конкретний орган державної виконавчої влади, проте відповідальність саморегульованих організацій в чинних нормативно-правових актах може бути зведена лише до анулювання правового статусу саморегульованих організацій; 2) вся система правового регулювання ринкової економіки та її окремих складових, як правило передбачає існування системи регулюючого впливу держави і не передбачає можливості участі саморегульованих організацій. Хоча окремі законодавчі акти передбачають можливість делегування окремих державно-владних повноважень.

У підрозділі 3.2. «Порядок делегування повноважень державного регулювання» проаналізований порядок наділення саморегульованих організацій публічно-правовим статусом. Питання про наявність публічно-правового статусу у саморегульованих організацій є важливим для розуміння саморегульованих організацій як окремого інституту ринкової економіки. З одного боку, він покликаний, в першу чергу, захищати інтереси осіб, що об'єдналися. З іншого боку, діяльність саморегульованих організацій, має ознаки реалізації делегованих державних функцій, що обумовлює питання про наявність публічно-правового статусу даного інституту. Отже, наявність у саморегульованих організацій ознак,

властивих суб'єкту як приватного, так і публічного права, дозволяє зробити висновок про їх змішану правову природу. Необхідно констатувати, що сам механізм делегування саморегульвним організаціям окремих регульвних повноважень держави, не став предметом законодавчої врегульованості. Залишаються відкритими питання щодо підстав такої передачі, її ініціювання, рівня прийняття відповідних рішень тощо. В сучасних умовах оптимальна система державного регулювання може передбачати передачу (делегування) правомочностей держави лише таким саморегульвним організаціям, що відповідають певним, встановленим у законодавстві, вимогам. Важливим чинником є також питання солідарної матеріальної відповідальності, зокрема, страхування відповідальності членів організації перед тими, кому їх діяльність може нанести шкоду.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає у є розробленні теоретико-методологічного обґрунтування засад правового забезпечення діяльності саморегульвних організацій та порядку реалізації делегованих їм державою окремих організаційно-господарських повноважень. За результатами проведеного дослідження викладені найважливіші наукові результати, зокрема:

1. Саморегулювання в господарській діяльності є важливим елементом зміцнення правового господарського порядку в Україні, створення багаторівневої та ефективної системи організаційно-господарського забезпечення підприємницької діяльності, надання їй необхідної гнучкості та водночас суспільно-правової стійкості.

2. Запровадження правових засад саморегульвної діяльності потребує чіткої та різновекторно відпрацьованої правової доктрини. Впровадження такого складного механізму як саморегулювання господарської діяльності не може відбуватись у хаотичному, спорадичному режимі. Напрацювання такої доктрини, концепції це, в першу чергу, справа наукової спільноти, окремий напрям організації наукових досліджень в сфері господарського права.

3. Саморегульвна діяльність, діяльність щодо створення та функціонування саморегульвних організацій вимагає потужного законодавчого алгоритму врегульованості дій учасників відповідних правовідносин на усіх етапах та для усіх типів їх реалізації. Відтак, законодавче регулювання саморегульвної діяльності має отримати умовно три рівні, що відповідають філософським категоріям: загальне, особливе, одиничне. Так, законодавчо мають бути визначені: загальні засади саморегульвної діяльності як такої в сфері господарської діяльності, та і в інших суміжних сферах, зокрема – професійної діяльності тощо;

особливості саморегулювання саме господарської діяльності включно із сферами малого підприємництва фізичних осіб-підприємців; на кінець, мають бути нормативно визначені усі необхідні аспекти саморегулювання в усіх галузевих сегментах національної економіки та для усіх типів господарської діяльності, що цього вимагають.

4. Господарсько-правове забезпечення саморегулівної діяльності це абсолютно нова сфера нормативного регулювання, для якої в господарсько-правовому інструментальному арсеналі дуже складно віднайти шаблони, матриці, алгоритми. Саморегулівна діяльність вимагає абсолютно творчих підходів до конструювання та моделювання практично усіх елементів правових механізмів реалізації, починаючи від організаційно-правових форм, обсягу правосуб'єктності, трансформаційно-реорганізаційних питань у зв'язку зі змінами функціонального навантаження, принципів та форм діяльності тощо.

5. Існуючу практику у вітчизняному законодавчому забезпеченні відносин створення та функціонування саморегулівних організацій слід визнати хибною. Ця практика полягає у тому, що в умовах відсутності визначення кола принципових питань саморегулівної діяльності, відносин саморегулювання, застосовуються умовно диспозитивні засади правового регулювання дій потенційних учасників таких організацій. Законодавець передбачає юридичну можливість та суспільну корисність виникнення таких організацій, але *de facto* покладає на таких учасників-членів самостійність вирішення усіх юридично значимих питань діяльності. В той же час правова природа саморегулівної діяльності не може бути визначеною у виключно приватно-правовому контексті. Очевидно, що вона є змішаною, тим більше з огляду на перспективу делегування публічно-правових регулівних повноважень. Слід додати вже і саму необхідність отримання учасниками відповідних саморегулівних відносин напрацьованих, детально врегульованих правових форм від законодавця, що кінець-кінцем, і має забезпечити ефективність запровадження саморегулівної діяльності у сферу господарювання.

6. Впровадження саморегулівного компоненту в систему організаційно-господарського забезпечення економічної діяльності, функціонування ринку є процесом, що вимагає досягнення сферою господарювання і, зокрема, відповідними ринками кола вихідних умов їх розвитку та функціонування. До таких умов, в першу чергу, належать розвиток відносин реальної економічної конкуренції на зазначеному ринку. За умов високої конкурентності між суб'єктами господарювання та високої економічної ціни втрати ділової репутації на ринку перед споживачами та контрагентами виникає необхідна атмосфера взаємозалежності суб'єктів господарювання та їх відповідальності за загальний стан функціонування

ринку. В свою чергу, це створює глибоку зацікавленість усіх учасників у режимі добросовісної конкуренції, чому саморегулівні засади організації господарського життя максимально сприяють. Особливою умовою запровадження саморегулівної діяльності, що пов'язана із економічною конкуренцією є питання відсутності на ринку відносин монополії та домінування. Адже, в цих умовах спотворюються демократичні засади управлінських відносин в самій саморегулівній організації.

7. Забезпечення стану добросовісної економічної конкуренції як базової умови ефективного функціонування саморегулівної діяльності, вимагає постійного супроводження з боку органів Антимонопольного комітету України. Таке супроводження має позначатись і у фіксації наявності кваліфікаційних умов для створення саморегулівної організації, для кваліфікації її діяльності як такої, що сприяє розвитку економічної конкуренції, а також у кваліфікації діяльності саморегулівної організації і до акту делегування регулівних повноважень державою, але і після такого делегування – щодо характеру їх використання.

8. В процесі реалізації саморегулівних відносин об'єктивно виникає питання щодо співвідношення та взаємодії системи державного регулювання господарської діяльності та системи її саморегулювання.

Неспроможність чіткого вирішення зазначеної проблеми базується не тільки на відсутності системної законодавчої врегульованості засад саморегулівної діяльності, але і у відсутності системної врегульованості відносин самого державного регулювання господарської діяльності, як однієї з основних форм взаємодії держави та бізнесу. Слід констатувати, що спроба ескізної систематизації засобів державного регулювання, що зроблена в межах Господарського кодексу України, не отримала логічного та цілісного подальшого розвитку в сфері поточного господарського законодавства. Відтак, процес делегування регулівних повноважень держави саморегулівним організаціям, що вимагає детальної розробки, сам знаходиться у стані концептуальній невизначеності.

9. Враховуючи надзвичайно складний і доволі революційний характер впровадження практики саморегулювання господарської діяльності, логічним уявляється проведення цілої низки відповідних суспільно-економічних експериментів, що звичайно мають отримати адекватне правове забезпечення та організаційно-господарське супроводження з боку держави, зокрема Кабінету Міністрів України. Такі експерименти могли би бути запроваджені у різноманітних секторах господарювання, в сфері малого підприємництва тощо з метою напрацювання практичного досвіду та відповідної корекції нормативно-правового забезпечення. Результатом могла би бути і обґрунтована доктрина саморегулювання в сфері господарювання, а також і необхідний досвід

застосування відповідної законодавчої техніки для формування стабільного законодавства в цій сфері.

10. Кінцевою метою запровадження саморегулівного компоненту у систему правового господарського порядку має стати фактором підвищення режиму законності в сфері господарювання та ефективності господарської діяльності за рахунок змістовної раціоналізації самих регулятивних вимог до суб'єктів господарювання, що значною мірою стають продуктом їх колективної свідомості. З іншої сторони, слід визнати, що рівень правового нігілізму, що притаманний сучасному бізнес-середовищу, являє собою додаткову перешкоду швидкому переходу до саморегулівних процесів і вимагає окремої уваги і врахування у трансформаційний період. Це можна назвати додатковим аргументом на користь проведення низки експериментів в цій сфері.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Говорун О.В. Правова природа саморегулювання господарської діяльності та її співвідношення з державним регулюванням. *Економічна теорія та право*. № 1 (20). 2015. С. 193-203.
2. Говорун О.В. Актуальні правові питання розвитку саморегулювання як механізму забезпечення ринкових відносин. *Юрист України*. № 4 (29). 2014. С. 27-33.
3. Говорун О.В. Питання визначення організаційно-правової форми саморегулівних організацій. *Економічна теорія та право*. № 2 (21) 2015. С. 174-183.
4. Говорун О.В. Господарсько-правове забезпечення регулятивних функцій саморегулівних організацій. *Економічна теорія та право*. 2015. № 4 (23). С. 147-156.
5. Говорун А. Состояние законодательного обеспечения деятельности саморегулируемых организаций в Украине. *Legesvivata*. № 12/2 (300). 2016. С. 34-38
6. Govorun O. Self-regulatory organizations as an element of the structure of the legal economic order. *Slovak international scientific journal*. №48, 2020. VOL. 2 P. 44-47

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Говорун О.В. Господарсько-правова сутність саморегулівних організацій. *Актуальні питання цивільного та*

господарського права: збірник матеріалів круглого столу. (24 грудня 2015, м. Полтава). Полтава. 2015. С. 18-20.

2. Говорун О.В. Питання розвитку саморегулювання як механізму регулювання діяльності у сфері охорони здоров'я. *Теоретико-правові засади формування сучасного медичного права в Україні*: збірник матеріалів четвертої Всеукраїнської науково-практичної конференції. (27 листопада 2015 р., м. Полтава). Полтава, 2016. С. 146-148.

3. Говорун О.В. Правове забезпечення діяльності саморегулювних організацій у сфері охорони здоров'я. *Засади формування сучасного медичного права в Україні*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24 листопада 2016 р. НІОУ ім. Я. Мудрого. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2016. С. 42-44.

4. Говорун О.В. Господарсько-правове забезпечення публічних функцій саморегулювних організацій. *Зміна парадигми правового регулювання житлово-комунального сектору економіки України за часів її незалежності*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених і студентів, 1-29 лютого 2016 р., Харків. С. 33-35

АНОТАЦІЯ

Говорун О.В. «Саморегулювні організації в механізмі правового господарського порядку». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» - Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертація є самостійним і завершеним науковим дослідженням, містить нові теоретично обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують наукове завдання, що полягає в розробці наукових теоретичних підходів та конкретних правових заходів правового забезпечення діяльності саморегулювних організацій.

Дисертацію присвячено дослідженню сучасного стану створення, діяльності саморегулювних організацій та порядку делегування їм публічних повноважень.

В роботі розглянуто питання місця саморегулювної діяльності в системі правового господарського порядку, де вона є відносно новим синтезованим елементом організаційно-господарського впливу на діяльність суб'єктів господарювання. Зачіпаються питання організаційно-правових форм саморегулювних організацій та їх функціонального призначення. З'ясовуються питання архітектоніки законодавчого забезпечення

саморегулівної організації, що має отримати три рівня нормативно-правового регулювання. Робиться висновок про необхідність організаційно-господарського супроводження саморегулівної діяльності з боку органів Антимонопольного комітету України.

Ключові слова: саморегулівна діяльність; функції саморегулівної діяльності; саморегулівна організація; правосуб'єктність саморегулівної організації; організаційно-правова форма саморегулівної організації; державне регулювання господарської діяльності; делегування повноважень державного регулювання.

АННОТАЦИЯ

Говорун А.В. «Саморегулируемые организации в механизме правового хозяйственного порядка». - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право» – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2021.

Диссертация является самостоятельным и завершенным научным исследованием, содержит новые теоретически обоснованные результаты, которые в совокупности решают научную задачу, которая заключается в разработке научных теоретических подходов и конкретных правовых мер правового обеспечения деятельности саморегулируемых организаций.

Диссертация посвящена исследованию современного состояния создания, деятельности саморегулируемых организаций и порядка делегирования им публичных полномочий.

В работе рассмотрен вопрос места саморегулируемой организации в системе правового хозяйственного порядка, где она является относительно новым синтезированным элементом организационно-хозяйственного воздействия на деятельность субъектов хозяйствования. Затрагиваются вопросы правосубъектности, организационно-правовых форм саморегулируемых организаций, их функциональной природы и предмета деятельности. Выясняются вопросы архитектоники законодательного обеспечения саморегулируемой деятельности, которая должна получить три уровня нормативно-правового регулирования: основы правового обеспечения саморегулируемой деятельности как таковой; правовое обеспечение саморегуляции в сфере хозяйствования; правовое регулирование деятельности саморегулируемых организаций на отдельных рынках и сегментах национальной экономики. Делается вывод о необходимости организационно-хозяйственного сопровождения саморегулируемых организаций со стороны органов Антимонопольного комитета Украины.

Ключевые слова: саморегулируемая деятельность; функции саморегулирования; саморегулируемая организация; правосубъектность саморегулируемой организации; организационно-правовая форма саморегулируемой организации; государственное регулирование хозяйственной деятельности; делегирования полномочий государственного регулирования.

SUMMARY

Govorun A. V. "Self-regulatory organizations in the mechanism of legal economic order". - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.04 «Business Law; economic procedural law» - Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The dissertation is an independent and completed scientific research, contains new theoretically substantiated results, which together solve a scientific problem, which consists in the development of scientific theoretical approaches and specific legal measures of legal support for the activities of self-regulatory organizations.

The thesis is devoted to the study of the current state of creation, activities of SROs and the procedure for delegating public powers to them.

The paper substantiates the thesis that the presence in the SRO of features inherent in the subject of both private and public law allows us to conclude about their mixed legal nature. However, in modern conditions, the optimal system of state regulation can be based on a law that gives special rights, especially in the field of interaction with state authorities of SROs that meet certain requirements. And also on the system of joint and several material liability, in particular, insurance of liability of members of the organization to those to whom their activities may harm.

Keywords: self-regulatory activity; self-regulation functions; self-regulatory organization; the legal personality of a self-regulatory organization; organizational and legal form of a self-regulatory organization; state regulation of economic activity; delegation of powers of state regulation.

Підписано до друку 12.03.2021. Формат 60х90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк.0,7. Облік.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 440

Друкарня
Національний юридичного університету
імені Ярослава Мудрого»
61024, м. Харків, вул. Пушкінська,77